

УДК 7.036(477)

Наталя УСЕНКО

СОЦІАЛЬНА ТА ПОЛІТИЧНА ПРОБЛЕМАТИКА В АРТ-ПРАКТИКАХ ХАРКІВСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ (2004—2016 рр.)

Висвітлюються основні аспекти розвитку соціальної та політичної проблематики в арт-практиках сучасних харківських митців на початку XXI століття. Розкриваються окремі епізоди з творчої діяльності харківських груп та митців, розглядаються фактори, що вплинули на розвиток соціального та політичного напрямків в мистецтві Харкова, простежується діяльність харківських художників у всеукраїнських та міжнародних виставках і арт-проектах. Автор проаналізувала найбільш «знакові» роботи, створені харківськими художниками у досліджуваний час, визначила їх роль у розвитку художнього життя Харкова початку XXI століття.

Ключові слова: мистецтво, сучасність, Україна, художнє життя Харкова, національна ідентичність, візуальність, українська культура, XXI століття.

© Н. УСЕНКО, 2017

2000-ні роки в сучасному мистецтві України відзначилися яскравими змінами: розпочалася активізація художнього життя, яка супроводжувалася різноманітними мистецькими акціями. Соціальні та політичні проблеми актуалізували відповідну проблематику в мистецтві. Відтак, актуальною частиною харківського художнього життя стали мистецькі твори та акції політичного протесту, що стали своєрідною спробою діалогу між митцем та державою.

Найбільш яскраво політичне мистецтво проявилось під час подій 2004 та 2013—2014 рр., коли в Україні відбулися масштабні акції народного протесту на підтримку демократичного вектору розвитку. На тлі суспільно-політичних подій останніх років спостерігається і відродження українського національного мистецтва. Значно збільшилася участь українських митців на світовій арт-арені, що свідчить не лише про увагу інших країн до України, але й про високий рівень та самобутність українського сучасного мистецтва. Це підтверджує і той факт, що українські молоді художники останні роки постійно беруть участь у виставках світового масштабу, у тому числі на Венеційській бієнале, а роботи деяких з них є предметом зацікавлень західних та східних колекціонерів.

Інтерес до вивчення мистецтва політичного протесту як відображення пошуків національної ідентичності в художньому житті Харкова за останні роки знайшов втілення у роботах багатьох дослідників. Мистецтво Майдану та політичну тематику в мистецтві в різні роки висвітлювали А. Ложкіна [16; 17], Н. Мусієнко [10], О. Соловйов [20; 21] та ін. Харківське мистецтво соціального та політичного напрямків досліджувалося у публікаціях А. Корнева [5; 6], Н. Мархайчук [8; 9], Н. Негоди [11] тощо. Плідним джерелом для дослідження харківського мистецтва у пошуках національної самоідентифікації є каталоги виставок [1; 14], які демонструють весь спектр тематичних зацікавлень митців, дають уявлення про напрямки та форми їх діяльності. Тож, *метою статті* є висвітлення соціальної та політичної проблематики в сучасних арт-практиках харківських митців (2004—2016).

Як засвідчує аналіз літератури, визначним явищем мистецьких пошуків на початку XXI ст. стала поява низки молодіжних арт-груп, у тому числі — харківської «SOS'ka» (М. Рідний, Г. Кривенцова, О. Полященко, Б. Логачова, С. Попов), митці якої спиралися на вже існуючі традиції неконформіст-

ської школи соціальної фотографії та ставили у своїй творчості складні запитання про відносини людини і соціуму.

Перші епатажні проекти групи продемонстрували зацікавленість художників у вираженні реальних соціальних і політичних проблем за допомогою сучасної художньої мови [5]. Одним з перших та резонансних проектів групи стала акція «*Вони на вулиці*», де художники гостро та іронічно критикували поширені в Україні методи проведення виборчих кампаній, перевтілюючись у бомжів з масками-обличчями українських політиків, які просили грошей у пересічних громадян. Політична тематика знайшла своє вираження й у виставці «*Улюбленці*», де чиновники поставали перед глядачем в образах домашніх собак й кішок, а розміщена поряд серія видів кладовища для улюбленців іронічно порівнювала їх кар'єру із життям домашніх тварин [7, с. 68]. Обидва проекти мали значний резонанс у публіки. На думку Н. Негоди, «роботи груп молодих художників — інсталяції, об'єкти, картини — відображали «настрої Майдану» через образи «людини на товпу», де окрема особа завжди втрачає свою індивідуальну волю, перетворюється на частину «колективного цілого», із загальними відчуттями і переживаннями, здатними до несподіваних змін намірів» [11, с. 4].

В діяльності групи знайшли своє відображення і питання національної ідентифікації. Відтак, переосмислення свого історичного досвіду, роздуми про те, як молода людина може сприймати патріотизм, знайшли своє відображення у фото проекті «*Українська готика*» (2007). Героями цієї серії було обрано представників молодіжних культур — «готів» та «емо», які позують поряд із символами української державності [12, с. 74]. Смисловий та кольоровий контраст моделей із фоном, їх пози, застигли у невідповідному привітанні, іронізують на тему тотальної ментальної незрілості молоді.

Проблемі суспільства та телевізійної пропаганди присвячений проект «*Політика «SOSki»*» (М. Рідний, Г. Кривенцова, О. Назаренко, Т. Ельфська, ЕЗ, 2006), в якому автори досліджували методи впливу ЗМІ на людину. Використовуючи відео-інсталяцію та перформанс митці наочно продемонстрували глядачам, як люди піддаються тиску з боку телепростору, або «ефірним терактам». Метафора

промовки мізків демонструвалася за допомогою відео, які імітували популярні кулінарні реліті-шоу, де показувалися рецепти промовки, бланшування та смаження мізків.

Виставки та акції групи, які торкалися болючих суспільно-політичних проблем, викликали великий резонанс та спричинили гостру дискусію у мистецькому просторі Харкова [6]. Продовживши традиції соціальної фотографії та ідеї Бориса Михайлова, митці за допомогою сучасних форм мистецтва актуалізували в Харкові напрям політичного протесту, відкривши діалог між мистецтвом і суспільством, художником та владою. У той ж час, більшість з виставок групи сприймалася владою як провокація та закривалися одразу ж після відкриття — така ж доля у 1980-х рр. спіткала і проекти Бориса Михайлова. Як приклад, можна згадати проект «*Політ-Конкретність*» (2006) [3], який викликав обурення міської влади, а також виставка «*Нова історія*» (2009), яка мала продемонструвати у просторі Харківського художнього музею контраст та зв'язок між мистецтвом минулого та сьогодення, проте була сприйнята керівництвом музею як наруга над символами української історії і демонтована у день відкриття [18].

Суспільно-політичній проблематиці були присвячені декілька конкурсних робіт міжнародного фестивалю молодіжних проектів «*Non Stop Media*». Зокрема — проблемі соціальної байдужості («Є питання», плакат, веб-арт. Куратор — О. Северіна. Учасники: О. Браславська, Д. та Д. Дмитренко, А. Като Лоренс, Н. Кисель, О. Мадиевська, Ю. Якубов, 2004), соціального статусу та комунікації («Вправи», Графіка, змішана техніка, живопис, фото, інсталяція, Т. Борзунова, М. Норазян, І. Павлов, А. Волокітін, О. Яловега, 2004), загрози смертельних захворювань («Труси», куратор М. Рубан, 2006) тощо [4]. Революційними та у якомусь сенсі пророцькими стали проекти С. Чеботарьова: «*To take*», присвячений проблемі звільнення від стереотипності мислення, та «*Che Burashka — вічний революціонер*», де улюблений дитячий персонаж Чебурашка із гвинтівкою у руках постав перед глядачем у вигляді відомого революціонера Че Гевари.

Роздуми про суспільні та політичні проблеми сьогодення знайшли своє відображення у проекті Г. Зиньківського та Р. Мініна «*Мобільна само-*

тність» (2008), у якому найбільш важливі проблеми сучасного покоління розглядаються у контексті тотальної телефонізації. Цікавим є поєднання «традиційних» живописних полотен Г. Зиньківського, який в житті уникає використання техніки, із графікою Р. Мініна в сучасній техніці sms-art. Роботи Р. Мініна виконані за допомогою шаблонних символів з sms-повідомлень, підкреслюючи головний парадокс сучасного світу, де мобільний телефон не лише постає універсальним медіа-інструментом, але й є дзеркалом свого господаря, «сховищем» його ідей, і, в той самий час, символізує самотність сучасної людини [14, с. 23].

Актуальною формою соціального протесту стало поширення в Харкові стріт-арту як прагнення демократизації міського простору та відмова від «офіційного» виставкового залів. Розвиток street-art в Харкові пов'язаний з іменами Г. Зиньківського та Р. Мініна, які від 2007 р. почали прикрашати міське середовище Харкова (тоді з'явився розпис «Богема» на Харківській Набережній, а також мурали, присвячені Пушкіну і Гоголю на однойменних вулицях). Вже у 2009 р. за ініціативи Харківської міської галереї було засновано фестиваль «StreetArtFest», у якому, окрім вищеназваних майстрів, взяли участь більше 30 художників [8].

Завдяки роботі фестивалю на різних вулицях міста митцями було створено близько 40 муралів, які стали невід'ємною частиною харківських вулиць. Як відзначила Н. Мархайчук, «Сьогодні об'єкти стріт-арту набувають статусу соціально нейтрального чи навіть респектабельного явища, сприймаючись як невід'ємний елемент міського ландшафту, як частина сучасного мегаполісу. А відтак, стріт-арт отримує свою історію, що обростає легендами, викликаючи до життя низку інших художніх явищ» [9, с. 167]. У той ж час, на думку Г. Кривенцової, «вуличні ініціативи лише на початку виглядали колективним процесом: ідея суспільної реабілітації творчості в наших реаліях обертається компромісами не на користь самого мистецтва, оскільки воно тісно пов'язане із оформленням міського середовища, що призводить до замовлення від влади, а не слугує інтересам суспільства¹. На жаль, подальша доля «вуличних» робіт підтверджує цю думку. Ті

твори, що не знайшли розуміння з боку міської влади, були знищені.

Найяскравіше політичне мистецтво проявило себе у світлі революційних подій 2013—2014 рр. За влучним висловом В. Базіва, «у сучасному українському мистецтві створено феноменальний образ Майдану як апофеозу пасіонарного злету. «Номинально та структурально Майдан — це ядерна бомба з п'ятьма «боєголовками» у пропорції — 1 тисяча — 10 тисяч — 100 тисяч — 500 тисяч — мільйон і більше» [2, с. 5]. Дійсно, події Євромайдану були відзначені цілою низкою мистецьких проєктів, які вперше так потужно відобразили усе розмаїття сучасного українського мистецтва від Заходу до Сходу: у мистецтві були представлені майже всі напрямки і жанри сучасного мистецтва України — перформанси, флеш-моби, інсталяції, практично всі види графічного дизайну, «традиційні» живопис, графіка, фотографія і т. д.

Одними з перших на події Євромайдану відреагували дизайнери, які випустили ряд плакатів, присвячених закликам до євроінтеграції, виконані у патріотично-романтичному ключі, повні наснаги та сподівань. Відтак, романтичний ентузіазм є основним акцентом у плакаті О. Селищевої «Freedom» (2013), у якому авторка розкриває не лише красу української символіки, але й глибоку філософську множинність смислів. Завдяки кольоровому вирішенню та використанню орнаментики наголос робиться на трактовці слова «свобода» як «мир».

Революційною та, водночас, романтичною постає відома шевченківська Катерина у однойменному плакаті Д. Титаренко (2014). Чарівна героїня поеми відомого українського діяча та борця за незалежність у світлі сучасних подій представляється авторкою з одного боку романтичною та чарівною дівчиною, що символізує чисту, вільну Україну, з іншого — майже приреченою на свою кріпацьку долю, на втрату своєї землі та себе. Виразним та багатозначним постає принт М. Норамян «Make love, not war» (2015), який є сучасною українською інтерпретацією відомого лозунгу 1960-х рр. «кохайтеся, а не воюйте».

Яскраві творчі ініціативи дизайнерів знайшли своє вираження у багатьох мистецьких роботах, зокрема, і в патріотичному проєкті «Я — крапля», створеному як дизайнерська допомога Майдану. Після революційних подій мистецький проєкт мав резонанс ви-

¹ З приватної бесіди з Г. Кривенцовою.

ставки в Києві, Відні, Кракові, Берліні, Лондоні, де були представлені актуальні твори митців України [10]. Знаковою подією 2014—2015 рр. стала участь харківських дизайнерів у розробці українського символу до Дня пам'яті, який був впроваджений замість традиційної «георгієвської стрічки». Автором «маку» — нового символу пам'яті жертв війни, став харківський художник С. Мішакін.

Характерною особливістю мистецтва Майдану в Харкові стали перформанси і флеш-моби. Серед найбільш відомих — акція біля пам'ятника Тарасу Шевченку, в результаті якої був створений прапор ЄС, де зірки Союзу були виконані у вигляді відбитків рук українців (2013); іронічний «флеш-моб на паркані», організований як мистецький супротив проти закриття парканом площі Свободи, виконаний в традиціях нонконформістських виставок (2013), акція «Вишиванка» на площі Свободи (2014), де художники та активісти розмалювали українською орнаментикою найбільшу площу Європи як символ миру.

Суспільно-політичні події 2013—2017 рр. яскраво та драматично відображені у фотопроектах. Як відзначила А. Ложкіна, «ніколи до цього політичні події в Україні, а тим більш документація суспільних протестів, не були так естетизовані» [16]. Серед багатьох фотосерій, присвячених тим подіям, відзначимо «Вогнища Майдану» Р. Мініна, що відображають різні події на площі Незалежності в різні часи. Варто додати, що Р. Мінін, який народився у Донецькій області, раніше відзначився низкою яскравих робіт, присвячених особливостям життя на Донбасі. Зокрема, серед «знакових» робіт художника — серія «Шахтарський фольклор» (2009), у якій митець представив яскраві гротескні психологічні портрети шахтарів, закликаючи глядачів знаходити істину не в анекдотах про шахтарів, а глибоко під землею, там, де вони працюють [19].

Відомою є і його гіперболічна, драматично-статична «Нагорода за мовчання», створена наприкінці 2013 р. Підкреслимо, що саме ця робота, але в іншому контексті, стала центральною у великій персональній виставці художника «Transformatka» («Єрмилов-центр», 2015). За словами Р. Мініна, «цей круглий барельєф-лайтбокс стане чорним обеліском тому світові, з яким ми можемо попроситися назавжди» [22]. Сама ж виставка, яка підсумовує постмайданний період в творчості митця, є роз-

думами про межі реальності та усвідомлення трансформації свого «Я», представлена у вигляді своєрідної гри.

Відгук на драматичні події 2014—2015 років можна бачити і в станковому живопису, зокрема, у творах А. Рогового. Агресивні дії з боку братнього народу в умовах прикордонного міста не лише зруйнували звичну картину світу, а й спричинили тривалий травматичний синдром, спричинений непевністю становища, близькістю війни. Саме це відчуття небезпеки, відчай зумовили популярність зухвалої розспівки харківських футбольних фанатів, чий марш центральною вулицею міста з вигукуванням інвектив на адресу головного агресора більше нагадував давню традицію обміну грізними (або жартівливими) лайками перед битвою, ніж «пісні ультрас». Висміювання ворога завжди було засобом подолання страху, засобом підняти бойовий дух. Живописною версією цієї відповіді ворогу можна вважати твір А. Рогового «Ось тобі, Володя, відповідь!» із зображенням молодички в українському вбранні, що подає невидимому гостю гарбуза. Щоправда, сюжет про відмову небажаному залицяльнику відзначається таким високим рівнем етнографічної достовірності, соковитістю живописної фактури та вишуканістю манери накладання фарб, що політичним жестом її робить лише назва, яка сповіщає зображенню відповідний контекст.

Наступний твір А. Рогового у зазначеному напрямку, вже не припускає можливості іншого прочитання при зміні назви. Твір є своєрідним парафразом до ренесансових зображень Юдіфи — біблійної героїні, що врятувала свій народ, відтятий голову командувачу ворожого табору. У живописній версії А. Рогового вона постає в українському вбранні. В одній руці Юдіф тримає козацьку шаблю в руках, в іншій — голову ворога, загорнуту в упізнаваний червоний із синім хрестом прапор. Ретельно виписані деталі у поєднанні з монументалізованою композицією наближають твір до кращих взірців українського модерну.

Слід зазначити, що політичний зміст реалізується А. Роговим не тільки в побутовому та релігійно-міфологічному жанрах, а й у натюрморті. Тематично підібрані побутові предмети, що символізують Росію та сліди крові, демонструються художником, утворюючи нові змісти.

Осмилення трагічних наслідків війни відчутно і у творах художника В. Юрашко, який народився у Полтаві, проте, значну частину творчого життя провів у Харкові. Зокрема, символічним є його проект «Тіло революції», який став своєрідним живописним документом подій, що розгорталися на Майдані у 2013—2014 рр. Продовженням роздумів митця про українську політичну ситуацію стала і виставка «Захоплений у лісі», змістовним меседжем якої постає швидкоплинність людського буття, що проходить у протистояннях за цивілізаційний вибір. На фоні живописних та мерехтливих ландшафтів, немов відсторонених від людських проблем, з'являються драматичні образи війни — розмиті, немов їх існування у часі взагалі ставиться автором під сумнів.

Яскравою та у якомусь сенсі пророцькою стала робота М. Рідного «Сховище», створена ще до початку бойових дій. Незважаючи на те, що головною темою інсталяції, яка складається з об'єкта та двох відео робіт, стали події Другої світової війни, проект викликав значну зацікавленість публіки. Спектаклярність візуальних об'єктів, використання відео як документації посилює сприйняття проекту та підкреслює близькість війни. Перше відео демонструє шкільний підвал, де викладач з громадянської оборони навчає, як поводити себе під час бомбардування, як стріляти з автомату Калашникова. Головним героєм другого відео постає батько митця, О. Рідний, який веде репортаж з підвалу. Між двома відео розташовані скульптурні моделі бункерів Другої світової, які немов повертають минуле до донбаського сьогодення. Страх, збільшений в кількості разів мовою мистецтва, відчуття темного та замкненого простору, яке виникає завдяки реалістичним відеокадрам, створюють ефект 3D-присутності: подвійне відео, як стерео, захоплює з обох боків, створюючи об'ємну картину, та дає можливість зазирнути у минуле, опинитися у становищі жертви бомбардування, відчуття її безвихідь.

Актуалізація соціальної та політичної тематики у сучасному мистецтві сприяла збільшенню участі харківських митців у визначних всеукраїнських та міжнародних проектах. Зокрема, художні твори харків'ян прикрасили фестиваль «Art Kiev Contemporary» (Київ, 2014), який через військові події в країні набув патріотичного та мілітаризованого забарвлення. В межах фестивалю харків'янин Р. Михайлов подав

інсталяцію «Тіні» — продовження теми виборчої битви між Ю. Тимошенко та В. Януковичем. Як вдало відзначив О. Соловйов, в його роботі поданий фантомний біль, але не прямий, а через відображення. Матеріал незвичний, техніка, вся інтенція образу навіяні сучасними реаліями, але перш за все — це все ж художній твір зі своїми законами сприйняття та чуттєвого переживання [20]. Д. Кольцова продемонструвала іронічну інсталяцію «Парадний сервіс царя народної республіки», яка зовні нагадує щоденну чи то тюремну, чи то госпітальну трапезу. Головним лейтмотивом в проекті постає посуд, схожий до знайомого багатьом посуду радянських казенних їдалень. Проте, кожен з предметів тут має свій символічний сенс, означений іронічними підказками, написаними на ньому у спосіб, близький до написів «Компот» чи «Суп» на лікарняних каструлях. У той ж час, чашки «оздоблені» намальованим рукою гербом, що відверто підкреслює походження республіки та її нових керівників.

У тому ж «Мистецькому Арсеналі» наприкінці 2016 р. було презентовано ще один проект Д. Кольцової «Палац недитячих казок», експонований в межах виставки «Як тебе звати?», присвяченої проблемам переселенців в Україні. Головною темою інсталяції авторка обрала дитячі психологічні травми: емоційні та болючі історії розбитих війною дитячих життів авторка розкриває через малюнки маленьких художників, у яких простежується своя міфологія, що виникла внаслідок їх особистого сприйняття війни (обстріли — «лава, що прийшла з неба»), спогади про втрачене та про події, що змінили їх назавжди.

Українська та антивоєнна тематика акцентувалися і на останньому конкурсі міжнародної трієнале графіки та екологічного плакату «4 Блок» у Харкові (2015). Переможницями цього року стали дві харківські художниці, які мають донецьке коріння — О. Мальцева із роботою «Donbass symphony», головною героїнею якої є тендітна українська дівчинка, що слухає через важкі навушники відгуки донбаської війни, та Б. Логачова із серією робіт «Донецька народна республіка», у якому різні образи війни — бойовики із ворожими прапорами, танки, літаки та «Буки» постають у вигляді нових, жахливих елементів українського національного орнаменту.

Міжнародний резонанс мав і виступ українських митців, зокрема й харків'ян в Парижі, де як імениті,

так і молоді митці представили антивоєнну виставку «Декомпресія» (2015). Загалом на виставці було представлено 20 проєктів, метою яких було розпочати діалог між митцем та глядачем про події 2013—2014 рр. Як відзначили критики, «Декомпресія» стала наймасштабнішим та найсміливішим проєктом візуального мистецтва, який взагалі коли-небудь представляв в Сен-Мері, а інсталяція на фасаді церкви Р. Михайлова — першим мистецьким проєктом, який отримав дозвіл на демонстрацію від мерії міста [15].

Міжнародне значення українського політичного протестного мистецтва засвідчила й участь харківських митців на Венеціанській бієнале сучасного мистецтва. Яскравою частиною українського павільйону у 2015 р. став проєкт М. Рідного «Сліпа пляма», створений із зібраних художником фотографій Донбасу в мирний та воєнний час. Тема збройного конфлікту в Україні стала й основою для проєкту А. Волокітіна «Видовище-1», де автор розмірковує, як медіалізація війни контролює свідомість народу через телебачення, радіо та в соціальних мережах [17]. До речі, це вже друга поява М. Рідного у Венеції: у 2013 р. митець разом із Г. Зиньківським представили проєкт «Пам'ятник пам'ятнику», схвально відзначений критиками [13].

Отже, розвиток суспільно-політичних подій 2004—2017 рр. актуалізував політичну проблематику. В мистецтві зазначеного напрямку простежуються всі актуальні напрямки та художні практики, види і жанри класичного мистецтва: перформанс, художні акції, флеш-моби, інсталяції, всі види графічного дизайну, а також традиційні живопис, графіка, фотографія тощо.

Найяскравішим проявом демократизації мистецтва стало створення критичних творів мистецтва та акцій політичного протесту, формування цілої низки соціально і політично орієнтованих митців та художніх колективів, що демонструють свою громадянську позицію та мають на меті привернення уваги громадськості до політичних подій в країні.

1. 5.6: журнал о фотографии // Школа фотографии Виктора Марущенко. — Харків, 2012. — № 7. — 64 с.
2. Базів В. Армагеддон на Майдані / Василь Базів. — Київ: Український пріоритет, 2014. — 160 с.
3. Гуренко А. Політкоректність гри з архетипами дітей трешу в експериментальному просторі / А. Гуренко //

- Образотворче мистецтво. — 2005. — № 1. — С. 14—18.
4. Конєва М. У ритмі Non Stop / М. Конєва // Art Ukraine. — 2012. — № 2 (27). — С. 48—49.
5. Корнев А. Soska: Бактериологическая атака / А. Корнев // Тімаї. — 2007. — № 1 (3). — С. 6.
6. Корнев А. Пощечина общественному вкусу (галерея «SOSка») / А. Корнев // Вечерний Харьков. — 2005. — 22 октября.
7. Кривенцова А. «SOS'ка» между акцией и институцией / А. Кривенцова // Художественный журнал. — Москва. — № 67—68.
8. Мархайчук Н. Наш Street-art: стоп кадр харьковских переулков / І. Акмен, Н. Мархайчук. — Харьков: Раритети Украины, 2010. — 22 с.
9. Мархайчук Н. Street-art як явище сучасного молодіжного мистецтва / Н. Мархайчук // Традиції та новаті у вищій архітектурно-художній освіті: збірник наукових праць. — Харків: ХДАДМ, 2010. — № 1. — С. 164—167.
10. Мусієнко Н. Мистецтво Майдану: Дослідження з соціокультурної антропології / Н. Мусієнко // МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія. — 2014. — Вип. 10. — С. 155—192.
11. Негода Н. Українське contemporary art на шляху самовизначення / Н. Негода // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. — 2010. — Вип. 16. — Т. 1. — С. 4.
12. Ридный Н. Перспективы лабораторности / Н. Ридный, А. Кривенцова // Художественный журнал. — Москва. — № 73—74.
13. Сидор О. «Молоде мистецтво» України на Венеційській бієнале початку ХХІ століття / О. Сидор // Художня культура. Актуальні проблеми: збірник наукових праць. — Київ, 2014. — Вип. 10. — С. 204—207.
14. Non Stop Media: IV фестиваль молодіжних проєктів (12.05—7.06.2008): буклет. — Харьков, 2008. — 112 с.
15. Ананов А. Декомпресія в Парижі [Електронний ресурс] / А. Ананов. — Режим доступу: <http://artukraine.com.ua/a/dekompresiya-v-parizhe1/> #. Vhk6h_ntmko.
16. Ложкина А. Искусство на баррикадах: Майдан глазами украинских художников. Ч. 2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://artukraine.com.ua/a/iskusstvo-na-barrikadah-maydan-glazami-ukrainskih-hudozhnikov-ch2/>.
17. Ложкина А. Дневник Венецианской биенале. Украинский павильон и #onvacation / А. Ложкина. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://artukraine.com.ua/a/dnevnik-venecianskoy-biennale-kuda-plyvet-korabl-i-ostalos-li-mesto-nadezhde-chast-2/#.ViPS1bC0eIV>.
18. Ридный Н. Коллективный опыт против индивидуально-го расчета: Харьковская версия [Електронний ресурс] /

- Н. Ридный — Режим доступа: <http://artukraine.com.ua/a/kollektivnyy-opyt-protiv-individualnogo-rascheta-harkovskaya-versiya/#.Vi0ve9LhDbQ>.
19. Роман Минин: «Шахтерский фольклор» [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://donbass.name/tvorchestvo/1068-roman-minin-shakhterskij-folklor.html>.
 20. Соловьев А. Интерес к украинскому искусству есть, и он разный, точно не коммерческий: [Электронный ресурс] / А. Соловьев; Информационно-аналитический портал In Art — Режим доступа: <http://be-inart.com/post/view/903>.
 21. Соловьёв А. Point Zero: Новейшая история украинского искусства: Спецпроект журнала ТОП10 [Электронный ресурс] / А. Соловьёв, А. Ложкина — Режим доступа: <http://top10-kiev.livejournal.com/300904.html>.
 22. Transformatka Романа Мініна [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://kh.vgorode.ua/event/vystavky/847999-Transformatka-romana-mynyna>.

Nataliia Usenko

SOCIAL AND POLITICAL ISSUES
IN ART PRACTICES OF KHARKIV ARTISTS
(2004—2016)

The article highlights the main aspects of social and political issues in contemporary art practices of Kharkiv artists at the beginning of the XXI century. The paper revealed some episodes of artist's creativity, considered the factors that influ-

enced on the development of social and political trends in the art of Kharkiv, traced activity of the Kharkiv artists in Ukrainian and international exhibitions and art projects. The author has also analyzed the most «iconic» works created by artists in Kharkiv, determined their role in the Kharkiv artistic life at the beginning of the XXI century.

Keywords: art, contemporary, Ukraine, Kharkiv artistic life, national identity, visuality, Ukrainian culture, XXI century.

Nataliia Usenko

СОЦИАЛЬНАЯ И ПОЛИТИЧЕСКАЯ
ПРОБЛЕМАТИКА В АРТ-ПРАКТИКАХ
ХАРЬКОВСКИХ ХУДОЖНИКОВ
(2004—2016 гг.)

В статье освещаются основные аспекты развития социальной и политической проблематики в арт-практиках современных харьковских художников в начале XXI века. Раскрываются отдельные эпизоды творческой деятельности харьковских групп и художников, рассматриваются факторы, повлиявшие на развитие социального и политического направлений в искусстве Харькова, прослеживается деятельность харьковских художников во всеукраинских и международных выставках и арт-проектах. Автором проанализированы наиболее «знаковые» работы, созданные харьковскими художниками, определена их роль в развитии художественной жизни Харькова начала XXI века.

Ключевые слова: искусство, современность, Украина, художественная жизнь Харькова, национальная идентичность, визуальность, украинская культура, XXI век.